

1995 рр.). У різний час в розкопках брали участь працівники музею та краєзнавці М. М. Гордієнко, Т. О. Пономарьова, Є. Л. Лупенко, А. М. Українець, В. О. Кузьменко, В. І. Юрін, Т. В. Бикова.

У 1982–2003 рр. за 15 польових сезонів відкрито 1930 кв. м площі середньовічного міста в межах городища і посаду [4, с. 15]. Найбільші за обсягом археологічні роботи були проведені на вцілілій частині дитинця. У 1982–1990 рр. досліджено 990 кв. м суцільної площі південно-східного розкопу та ще 169 кв. м площі окремими розкопками. Виявлено культурні нашарування та об'єкти X–XIII ст., перекриті культурним шаром литовсько-польської доби. У південній частині дитинця в розкопі № 21 археологічні роботи проведені на площі 234 кв. м. За час розкопок Дорогобужа експедицією зібрано велику колекцію археологічних матеріалів та наукової інформації, що дозволяє відтворити різні періоди розвитку поселення, зокрема процес становлення середньовічного міста від часу побудови перших укріплень до розгрома міста татаро-монголами в 40-х роках XIII ст.

У 1988 р. загоном архітектурно-археологічної експедиції Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР під керівництвом Г. А. Пескової були проведені дослідження Успенської церкви. Встановлено, що рештки домонгольської церкви, орієнтованої по лінії захід-схід, виступають східною частиною на 8 м за межі існуючої церкви XVI ст. Південна і західна стіни цих церков знаходяться в одній площині. Досліджено фундаменти, кладку стін будівлі, зібрано матеріали про планування та етапи будівництва храму домонгольського періоду [4, с. 15].

Тож завдяки археологічним дослідженням вдалося в значній мірі з'ясувати історію розвитку Дорогобужа від кінця I тисячоліття нової ери до пізнього середньовіччя, відтворити історичну топографію поселення в різні періоди розвитку. Узагальненням археологічних досліджень в Дорогобужі стали монографії Б. Прищепи та Ю. Нікольченка «Літописний Дорогобуж в період Київської Русі» (1996 р.), Б. Прищепи «Дорогобуж на Горині у X–XIII ст.» (2011 р.), в якій показано складний процес історичного, соціально-економічного та культурного розвитку населення Західної Волині X–XIII ст. На підставі писемних джерел та матеріалів багатьох археологічних досліджень автори розглядають історію, господарство, побут і культуру визначного міста Русі-України – Дорогобужа Волинського.

Дорогобуж складався з дитинця, окольного міста, посаду. В найближчій окрузі, в місці переправи через Горинь, заходилося селище (поблизу села Подоляни) та фортеця (біля села Горбаків). Дитинець і окольне місто розташовані на високому місці при впадині безіменного струмка в Горинь. Вигідні для оборони природні умови були доповнені спорудженням системи укріплень, основу яких складали земляні вали і рови. Археологічні джерела дозволяють стверджувати, що вал дитинця було насипано в кінці X ст. Значні роботи по реконструкції валу дитинця були проведені в першій половині XI ст. В кінці XI – на початку XII ст. в центрі дитинця викопали колодязь, який мав перш за все оборонне значення. Ці заходи що проводилися для посилення обороноздатності міста, ймовірно, здійснені в часи князювання в Дорогобужі Давида Ігоревича (1100–1112 рр.).

Дослідники історії Київської Русі приділяють велику увагу розробці питань виникнення та розвитку давньоруських міст. Успіхи цих досліджень в значній мірі пов'язані з проведенням масштабних археологічних розкопок. Розширення джерельної бази дозволило визначити нові завдання у вивченні давньоруського міста, яке було не лише осередком вищих духовних і матеріальних цінностей суспільства, але перш за все було, найважливішою його соціально-економічною структурою, що визначала характер і темпи державного та суспільного розвитку [8].

В ході проведених багаторічних розкопок Дорогобужа отримані археологічні джерела, які дають можливість вивчати матеріальну культуру населення, характер житлового і господарського будівництва, окреслити основні етапи розвитку цього середньовічного поселення.

Можна виділити наступні етапи археологічних досліджень Дорогобужа. На першому етапі, в другій половині XIX – на початку XX ст. були проведені перші обстеження пам'яток часів Київської Русі в с. Дорогобуж, здійснені невеликі розкопки поховальних пам'яток, складено план городища. На другому етапі, в 60–70 рр. XX ст. детальні обстеження Дорогобужського городища були проведені П. О. Раппопортом (Ленінград), В. В. Ауліхом (Львів), значні розкопки здійснила експедицію Рівненського краєзнавчого музею під керівництвом Ю. М. Нікольченка. На третьому етапі, в 80–90 рр. XX ст. робота експедиції була продовжена, а Дорогобужська експедиція стала базою археологічної практики студентів-істориків Рівненського державного гуманітарного університету.

Джерела та література

1. Ауліх В. В. Дослідження Галича і Дорогобужа // Археологічні дослідження на Україні в 1969 році. – К.: Наукова думка, 1972. – Вип. IV. – С. 294–298.
2. Літопис Руський за Іпатським списком. Переклав Л. Махновець. – Київ: «Дніпро», 1989. – 591 с.
3. Полное собрание русских летописей. (Ипатьевская летопись). – М., 1962. – Т. II. – 938 с.
4. Прищепя Б. А. Дорогобуж на Горині у X–XIII ст. / Б. Прищепя. – Рівне, 2011.
5. Прищепя Б. А., Нікольченко Ю. М. Літописний Дорогобуж в період Київської Русі. До історії населення Західної Волині у X–XIII ст. – Рівне, 1996. – 248 с.
6. Раппопорт П. А. Военное зодчество западно-русских земель X–XIV вв. // Материалы и исследования по археологии СССР. – 1967. – № 140. – 241 с.
7. Тихомиров М. Н. Древнерусские города. – М., 1956. – 477 с.
8. Толочко П. П. Древнерусский феодальный город / П. Толочко. – К.: Наукова думка, 1989. – 256 с.
9. Фотинский О. А. Дорогобуж Вольнский // Труды общества исследователей Волини.–Житомир, 1902. – Т. 1. – С. 3–91.

УДК 277.4(091)(477.81)

Л. Бородинська

ЦЕРКВА ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ У М. КОСТОПОЛІ: ЕТАПИ РОЗВИТКУ

На основі низки документів та спогадів висвітлено історію однієї з найдавніших і найчисельніших громад євангельських християн-баптистів на Рівненщині. Церква ЄХБ у м. Костополі, яка почала відлік своєї історії 1925 р., пережила час утвердження у міжвоєнному двадцятилітті та переслідування у період атеїзації радянського режиму. У добу незалежності спільнота отримала можливість активно займатися соціальною діяльністю та забезпечувати духовне і кількісне зростання.

Ключові слова: євангельські християни-баптисти, церква, Костопіль.

Based on the number of documents it was highlighted the history and memories of one of the oldest and most numerous communities of Evangelical Christians-Baptists in Rivne region. Baptist Church in the city Kostopil, which was established in 1925, experienced a consolidation in the interwar period of twentieth and persecution during the atheism of Soviet regime. During the period of independence, the community gained the opportunity to engage in social activities and to provide spiritual and numerical growth.

Key words: Evangelical Christians-Baptists, church, Kostopil.

Виклики сьогодення перевіряють українське суспільство, в тому числі й церкву як його частину, на здатність долання кризи, самовідтворення і самовизначення. Інтерес до досвіду релігійних спільнот, що пережили різні періоди у своєму розвитку спонукає нас звернутися до минулого однієї з найдавніших і найчисельніших релігійних громад Рівненщини – церкви євангельських християн-баптистів у м. Костополі. Життєдіяльність цієї громади маловивчена, а на науковому рівні не досліджена зовсім. Тому з метою виявлення віхових аспектів та аналізу особливостей її розвитку ми звернулися до документів, більшість із яких міститься у церковних архівах, а також до спогадів сучасників описуваних подій.

Серед українців Волині євангельське вчення почало поширюватися здебільшого у роки Першої світової війни. Першими євангельськими християнами стали Олексій Степчук і Остап Мельник із с. Берестовець та Улян Бачук із с. Злазне які, повернувшись із фронту, розпочали активну місіонерську діяльність. Завдяки їхнім проповідям з'явилися євангельські християни у с. Корчин та с. Головин [12]. Появі євангельських віруючих у с. Пісків у 1925 р. сприяла співпраця українських місіонерів із баптистами німецької національності. У середині 20-х років XX ст. у м. Костополі було лише декілька євангельських християн, але до містечка було найзручніше добиратися з навколишніх сіл, тому з 1925 р. один раз у місяць вони проводили тут свої зібрання. Віруючі збиралися у домі молитви німецьких баптистів, а німецький хор і проповідники брали участь у цих богослужіннях [21].

1930 р. громада євангельських християн збудувала власний будинок молитви в м. Костополі по вул. Загальній (Łączna), 9 [25, str. 9]. А 29 липня того ж року отримала реєстрацію у воєводській управі з правом поширювати свою діяльність на весь Костопільський повіт [29]. Пресвітером було обрано Кіндрата Шкурського й 6 березня 1931 р. рескриптом воєводської управи йому надано офіційний дозвіл для пасторської діяльності у Костопільському повіті [5]. До церковної ради також обрано Якова Примака – заступником і скарбником, Пилипа Вдовиченка – секретарем, Олексія Степчука, Зота Дашкеля, Дем'яна Сульжика та Федора Опанасюка – членами ради. Кандидатами у члени обрано Оксентія Никончука і Павла Романюка [25, str. 5].

У травні 1931 р. волинська воєводська управа повідомляла Міністерство внутрішніх справ у Польщі, що на території Костопільського повіту мешкало 351 євангельський християнин. Представники цієї течії проживали у п'яти із шести існуючих гмін – Людвипільській, Костопільській, Березнівській, Степанській і Деражнянській, мали одну зареєстровану громаду і один дім молитви [4].

1932 р. при церкві створено недільну школу, де вчителювали Микола Таргоній, Пилип Вдовиченко, Євгенія Мельник і Тетяна Романюк. Згодом до цієї роботи приєднався і Кіндрат Шкурський [25, str. 16, 68]. У церкві діяли жіночий та молодіжний гуртки [24; 28]. Хором костопільської церкви керував Ілля Мельник. Згодом до нього приєднався Андрій Никончук, який навчався на регентських курсах у Рівному. Навчання, що проходило з 25 травня по 25 червня 1937 р., організував і проводив відомий протестантський композитор Артем Казимирський [25, str. 74]. Наприкінці 30-х років він займався із музикантами та регентами і на Костопільщині.

Церква входила до Союзу слов'янських громад євангельських християн у Польщі, брала участь у його з'їздах, благодійних та духовних акціях. Наприклад, на сторінках «Євангельського християнина» містяться звіти Комітету допомоги бідним, що діяв при Союзі. 1935 р. церква в м. Костополі пожертвувала на протез інваліду Анні Семенюк 13,55 злотих, а її член Пилип Вдовиченко персонально – 3 злотих (для порівняння: тоді 3 злотих коштувало 10 кг житнього хліба) [26]. Наступного року громада пожертвувала 35, а П. Вдовиченко – 40,15 злотих. Ці кошти разом з іншими пожертвуваннями пішли на допомогу бідним у краї, голодуючим у Румунії, а також протестантам у Радянському Союзі [27]. Євангельські християни м. Костополя збирали пожертви для одновірців, які постраждали від повені у Сарненському повіті, а також жертвували на сиротинець у Ковелі, про що свідчать записи у протоколах загального зібрання громади [25, str. 33, 80].

З метою духовного утвердження і відчуття спільності з одновірцями євангельська громада м. Костополя взяла участь у всесвітньому тижні молитви, оголошеному лідером євангельських християн Іваном Прохановим у журналі «Євангельська віра». Під час цього заходу, який відбувся 23-29 жовтня 1933 р. церква щовечора проводила молитовні богослужіння як в Костополі, так і в Данчимостві, Дюксині, Піскові, Берестовці, Корчині, де були філії громади [25, str. 29]. У церкві збереглося фото, яке свідчить про те, що церкву євангельських християн Костополя ймовірно на початку 30-х років відвідував сам І. Проханов.

Друга світова війна призвела до суспільно-політичних і соціальних змін, які відобразилися як на державах у цілому, так і на низці поколінь їх громадян. Для церкви євангельських християн у м. Костополі почався новий етап життя, який позначився боротьбою за існування і можливість духовного розвитку.

Вже у серпні – вересні 1939 р. почалася мобілізація до лав війська. Під час першої ж мобілізації до польської армії 31 серпня 1939 р. пресвітера Кіндрата Шкурського призвали на військову службу [23, с. 446]. У мирний час він як священнослужитель мав право не служити в армії, однак Польща стояла на порозі війни, тому винятків під час мобілізації не було. Так, К. Шкурський, враховуючи його релігійні переконання, було визначено до санітарної частини. У вересні 1939 р. він, як і близько 60 тисяч інших українців, що служили у Війську Польському, потрапив у німецький полон [1]. Залишившись без пастора на початку Другої світової війни і радянзації західноукраїнських земель, громада опинилася у надзвичайно складному становищі. Опіку над церквою взяли на себе диякон Яків Примака та секретар Пилип Вдовиченко.

Українські землі, що у міжвоєнному двадцятилітті входили до складу Польщі, після вступу на їх територію Червоної Армії відійшли до УРСР. Правове становище віруючих ускладнилося атеїстичними процесами радянської влади. Будинок молитви, який належав громаді євангельських християн було вилучено у власність держави. З цього приводу секретар громади Пилип Вдовиченко звернувся зі скаргою до Рівненського облвиконкому і 14 вересня 1940 р. отримав відповідь, що молитовний будинок не націоналізовано [13]. Однак у 1959 р. Прокуратура Рівненської області у листі до членів громади ЄХБ у м. Костополі зазначала, що «будинок... до 1941 р. належав не громаді, а місцевій Раді» [17]. Нова влада також вилучала релігійну літературу, пильно стежила за релігійними діячами.

1941 р. К. Шкурський повернувся із полону і оселився в м. Рівному. Однак він продовжував служіння пресвітером у костопільській церкві євангельських християн.

Німецька влада, яка окупувала м. Костопіль 1 липня 1941 р., хоча й проголошувала політику «захисту християнської культури, віри та церкви від більшовизму» на окупованих територіях, її дії зводилися до тотального контролювання церковного життя [3]. Суть релігійної політики окупаційної влади окреслювалася спеціальною директивою бригаденфюрера СС і генерал-майора поліції Д. Томаса, яку 11 лютого 1942 р. надіслано у окуповану Україну. Наголосимо на одному із пунктів цього документу, який стосувався протестантських спільнот: «До різних сект (баптистів, менонітів та ін.) ставлення має бути в цілому толерантним, оскільки вони, якщо не є прикриттям для агентури НКВС, не являють собою жодної політичної небезпеки» [4]. Така політика німецької влади залишила деякі можливості протестантам забезпечувати духовні потреби. Протестанти в м. Костополі могли збиратися на богослужіння у своєму домі молитви. У повсякденному ж житті окупанти ставилися до протестантів, як і до всіх інших мешканців краю. Серед членів церкви були молоді люди, яких вивезли до Німеччини на примусові роботи: Анна Пісковець, Катерина Кожушок, Іван Ковальчук та ін. [7].

14 січня 1944 р. м. Костопіль було звільнено від німецьких окупантів. Одразу ж почалася мобілізація до Червоної армії. Євангельські віруючі по різному реагували на такі дії нової влади. Хтось вимушено погоджувався йти на фронт, а там намагався уникнути вбивства інших людей, хтось ішов до лав армії, але відмовлявся брати зброю до рук і потрапляв у медсанбати або частини зв'язку. Тих, що взагалі відмовлялися служити у війську, позбавляли волі. Себастьяна Мельника, Степана Ковальчука, Григорія

Ковальчука, Андрія Никончука, Павла Устименка (до ув'язнення проживав у с. Гвоздів), Адама Кожушка за відмову служити в радянській армії відправили до виправно-трудова таборів. Останній з них із заслання так і не повернувся [7; 10].

26-29 жовтня 1944 р. на Всесоюзній нараді євангельських християн і баптистів було створено Союз євангельських християн і баптистів (з 1 січня 1946 р. – Союз євангельських християн-баптистів). Костопільська церква, як і інші громади євангельських християн Рівненщини, увійшла до складу Союзу ЄХБ. Її пресвітера Кіндрата Шкурського було обрано заступником старшого пресвітера в Рівненській області Макарія Ничипорука.

Другий період радянзації у післявоєнний час характеризувався обмеженнями з боку владних структур духовного життя віруючих. «Відлига» в суспільно-політичному житті країни не покращила становища церкви євангельських християн-баптистів, як і всіх інших релігійних організацій. 1958 р. здійнялася нова хвиля антирелігійної діяльності радянської влади. На думку уповноваженого ради у справах релігійних культів в УРСР, «боротьбу з релігійними об'єднаннями треба вести по двох лініях: і шляхом посилення науково-атеїстичної пропаганди, і шляхом поступового позбавлення їх організованого керівництва, шляхом гнучкого підсікання їх» [2, с. 85-86]. Наступ на церкву розпочався із внесення до нормативної бази змін, які унеможлилювали б існування релігійних спільнот. Механізм ослаблення діючих релігійних громад, чи навіть їх ліквідації, відбувався за типовою схемою: спочатку конфісковували дім молитви, потім у різний спосіб усували від діяльності пресвітера. У багатьох громадах за наполяганням влади на служіння пресвітера обирали рядових членів церкви, без досвіду духовної праці, лідерських здібностей, якими легше було маніпулювати або просто залишати церкву «загасати». За такою схемою влада вела роботу і з костопільською церквою ЄХБ.

За рішенням виконкому Костопільської районної Ради депутатів від 17 березня 1959 року «догівір укладений Костопільським райвиконкомом з групою віруючих громадян г. Костополя від 17 жовтня 1944 р. на використання релігійною общиною будинку № 9 по вул. Крупської в м. Костополі» було анульовано, а приміщення передано під дитячі ясла [22].

З листа голові ВРЄХБ Якову Жидкову, надісланого братерською радою 13 травня 1959 року, дізнаємося хронологію драматичного розгортання подій, пов'язаних із закриттям молитовного будинку. 7 квітня представники влади опечатали приміщення, а за тиждень, зламувши замок на дверях тильної сторони будинку, вивезли 25 лавок, 42 гнучих стільця і фісгармонію. Все це майно церкви не повернули. 8 квітня домоврядник за дорученням голови Костопільської міської ради приніс церковному сторожу Христині Мельник, яка жила і була приписана при домі молитви, попередження про її виселення в триденний термін [16]. Зауважимо, що текст самого попередження був сформульований двоєю: «Домоправління... пропонує Вам... звільнити квартиру... У випадку не виконання цього попередження справу буде передано у прокуратуру...» [18]. 24 квітня домоправитель прийшов до Х. Мельник і повідомив, що її викликає голова міськради для отримання квартири. Звісно, квартири їй ніхто не пропонував. А от за час відсутності жінки домоправитель опечатав кімнату, в якій вона проживала, так що повернувшись, старенька змушена була шукати собі притулку деінде.

Керівництво ВРЄХБ мало чим могло зарадити. Воно радило громаді в Костополі знову звернутися до уповноваженого Ради у справах релігійних культів через старшого пресвітера в Україні Олексія Андреева, а також особисто поїхати до Києва з метою вирішення питання [14; 15]. Громада зі скаргами зверталася до районних і обласних органів влади, до уповноваженого Ради у справах релігійних культів в УРСР, однак всі ці звернення залишалися без результату. У колишньому будинку молитви розмістили не ясла, а дитячу бібліотеку, яка знаходиться там до цього дня.

Наступним кроком влади в намаганні ослабити церкву було зняття з реєстрації пресвітера. К. Шкурському було заборонено займатися пресвітерською діяльністю в Костополі. Через чотири дні після описаної вище події у неділю 25 грудня 1960 р. відбулося членське зібрання, на якому обирали нового пресвітера. Ним став Володимир Несторович Стельмащук [20]. Він був малопомітною, спокійною людиною, не дуже красномовним проповідником, не мав особливих організаторських здібностей. Неформальним керівником у церкві став член виконавчого комітету Григорій Степанович Ковальчук. Саме у його квартирі впродовж тринадцяти років відбувалися богослужіння [9].

Щоб всіляко протидіяти зростанню церкви, ослабити її, представники радянської влади намагалися обмежити релігійне виховання дітей і молоді, місіонерську та проповідницьку діяльність церкви, навчання майбутніх служителів. Попри це участь молоді у житті церкви не стала менш активною. Богослужіння з участю молоді, святкування Нового року, Різдва, Великодня, Свята Жнив, вечірні спілкування щонеділі, вивчення Біблії, допомога старшим членам церкви, відвідування інших церков, зустрічі на природі – усе це було у житті молодих віруючих, хоча й не афішувалося. Один із тогочасних молодіжних лідерів у церкві Володимир Кожушок згадував: «Тоді, щоб хтось оголосив, що завтра в нас буде молодіжне зібрання, Боже збав, то ж зразу прийдуть... (представники влади, - прим. Л.Б.). Говорили якимось завуальовано. Григорій Степанович Ковальчук казав: «Завтра буде зібрання молодіжного духу»... А сходилося молоді з усіх навколишніх сіл» [7].

Одним із небагатьох видів діяльності молоді у церкві на той час був спів. Саме тому особливого значення набув розвиток хорового служіння. Ще 1957 р. Володимир Бичковський з Рівного навчав Данила Трофимчука і Григорія Ковальчука регентській справі, а також допомагав організувати хор. Зауважимо, що його учні продовжили справу у час, коли церква не мала спеціальних навчальних закладів [21]. Зокрема Григорій Ковальчук до старих років керував хором, а Данило Трофимчук ще й проводив курси для регентів із євангельсько-баптистських і п'ятидесятницьких церков Полісся. Він був надзвичайно обдарованою людиною, грав на фортепіано, гітарі, мандоліні, скрипці, контрабасі і баяні. А з тим професія його була далекою від музики: Данило Спиридонович працював ковалем.

У радянський час доступ до духовної літератури був майже неможливий. Віруючі здебільшого користувалися книгами, які лишилися ще з довоєнного періоду. Співники, збірки оповідань чи віршів, інші книги духовного змісту переписували від руки, в крайньому випадку передруковували на друкарській машинці. Періодичним виданням євангельських християн-баптистів був журнал «Братський вісник», який церква в м. Костополі отримувала з Москви, а потім поширювала між віруючими.

Леонтиня Ляховчук запевняє, що придбати Біблію віруючі могли лише в особливих випадках: «Коли ми одружилися 1957 року, нам дали можливість купити Біблію. Прийшла з Москви... Ми за неї заплатили 10 рублів. Зарплата моя була тоді 28-30 рублів». [8]. Володимир Кожушок поділився досвідом нелегального перевезення духовної літератури з-за кордону: «Десь у 1972-73 роках я був у дочки Шкурського у Варшаві. Її чоловік мав підпільний склад духовної літератури: Біблії, Євангелії, пісенники, симфонії. Він казав: «Скільки тобі треба, я дам. Ні в кого не проси, щоб не було підозри». Перевозив багато Біблій і симфоній. У Карлових Варах жили наші знайомі. Коли я там був, мені запропонували возити гуманітарну допомогу. Я не захотів. «А Біблії будеш возити?» - запитали. «Буду!» - сказав. Там брати такі вже, знаєте, бити, показали мені, де ховати у вагоні. А за кордон ходили тільки купейні вагони, можна було заховати. І я сумку провезу, і добре так на душі, приємно...» [7].

На початку 70-х років, не маючи можливості продовжувати свої зібрання у приватній квартирі громада збудувала дім молитви на земельній ділянці дякона церкви Оксентія Никончука. Будинок офіційно належав О. Никончуку, який разом із дружиною проживав поруч у тимчасовій споруді [6].

1 січня 1976 р. пресвітером було обрано Миколу Григоровича Ковальчука [7; 10]. Однак в офіційних документах керівником церкви він вважався з 1978 р. [19]. Припускаємо, що влада не давала згоди на те, щоб громаду очолив такий молодий пресвітер (на час обрання Миколі Ковальчуку не виповнилося і 29 років). Намагаючись оживити церковне життя М. Ковальчук, організував оркестр народних інструментів, яким сам і керував. У цей же час у церкві було створено і естрадний оркестр під керівництвом Віктора Козлюка. Та чи не найбільшим внеском у розвиток церкви того часу стала ініціатива пресвітера у створенні недільної школи.

Першим вчителем біблійних основ для дітей стала Любов Устименко. Спочатку заняття проходили у квартирах. Перша група складалася із 12-15 учнів. Згодом почали проводити уроки у домі молитви. Тоді й дітей стало удвічі більше. [9].

Друга половина 80-х років принесла послаблення атеїстичного тиску на церкву. 30 липня 1988 року вперше за багато років церква ЄХБ м. Костополя змогла провести хрещення не утаємничуючись. А наступного року під час святкування 1000-ліття хрещення Русі євангельські християни-баптисти провели святковий захід у міському будинку культури [10].

Разом із здобуттям незалежності держави почався й новий етап у житті церкви, який давав нові можливості для віруючих у духовній та соціальній сферах. На початку 90-х років ХХ ст. громада збудувала дім молитви, який зайняв перше місце у конкурсі на кращі будинки та комплекси житлово-цивільного та промислового призначення у 1996 р. Окрім внутрішньоцерковної діяльності, спрямованої на духовний розвиток віруючих, громада займається місіонерським та соціальним служінням. Служителі костопільської церкви проводять літні дитячі та підліткові табори, спортивні акції у місті, займаються з вихованцями санаторної школи, читають лекції у навчальних закладах з метою превентивного виховання, працюють із дітьми у сусідніх селах Піскові, Мирному, Моквині, Данчимості, Борщівці, Мащі, Великій Любаші, Соломці.

2008 р. церква ЄХБ в Костополі зініціювала роботу з людьми, що страждають від алкоголізму, наркоманії та ігроманії. З цією метою було відкрито Духовно-доброчинний центр, який розташовується у с. Мирному. Програму реабілітації залежних проводять як євангельські християни-баптисти, так і фахівці відповідних галузей.

Подана нижче таблиця дозволяє прослідкувати кількісну динаміку церкви ЄХБ м. Костополя від часу заснування до наших днів. Перший етап її розвитку демонструє стрімке зростання чисельності. У 1950-ті роки кількість членів церкви різко зменшилася у зв'язку із загибеллю багатьох віруючих у роки війни та міграцією населення у повоєнний час. Впродовж наступних років чисельність зростає за рахунок притоку молоді із сіл. 60-ті – перша половина 80-х років позначена посиленням тиском влади на віруючих, приховуванням служителами реального складу громади, чим пояснюється незначне кількісне зростання. У роки незалежності держави, попри значну еміграцію протестантів до Європи та Америки, кількість євангельських християн-баптистів почала швидко зростати: 1985 р. – 226, 1997 – 330, 2014 – 405.

Таким чином, церква євангельських християн-баптистів у м. Костополі у міжвоєнний період переживала етап свого становлення, коли поодинокі віруючі з міста і сусідніх сіл Корчин, Берестовець, Пісків, Дюксин та ін. об'єдналися заради спільного духовного утвердження, представлення громади перед місцевою владою, взаємодопомоги та місіонерської діяльності. У 40-80 роках ХХ ст. євангельські-християни баптисти м. Костополя подолали дуже складний період своєї історії, який характеризувався атеїзаційними впливами та обмеженнями з боку радянської влади. Представники влади всіляко намагалися загальмувати розвиток церкви: змінити пресвітера, забрати будинок молитви, обмежити участь у богослужіннях дітей і молоді, заборонити місіонерську і соціальну роботу. У добу незалежності церква переживає етап свого піднесення, духовного утвердження та кількісного зростання, активно залучаючись до суспільного життя краю.

Джерела та література

- 12 фактів про Україну часів Другої світової війни // Блог вчителя Білоцерківця Тетяни Анатоліївни [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://historykunceve10.blogspot.com/2015/05/12_15.html
2. Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс / В. А. Войналович. – К.: Світогляд, 2005. – 741 с.
3. Гудзик К. Гітлер і релігія / Клара Гудзик // Людина і світ. – 1996. – №7. – С. 36-40.
4. Державний архів Волинської області (Держархів Волинської обл.), ф.46, оп. 9, спр. 1860, арк. 12; спр. 1861, арк. 2.
5. Держархів Волинської обл., ф.46, оп. 9, спр. 1859, арк. 9-9зв.
6. Договір об аренді от 19 апреля 1972 г. – Архів Рівненського обласного об'єднання церков євангельських християн-баптистів (Рівненського ООЦ ЄХБ).
7. Інтерв'ю з Кожушком В. А. (1933 р.н., Костопіль), записане Л. Бородинською і Н. Матвійчук 13.05.2015. – Архів Історичного товариства «Сувій» при Рівненському обласному об'єднанні церков євангельських християн-баптистів (ІТ «Сувій»).
8. Інтерв'ю з Ляховчук Л. О. (1939 р.н., Костопіль) записане Л. Бородинською і Н. Матвійчук 13.05.2015. – Архів ІТ «Сувій».
9. Інтерв'ю з Устименко Л. П. (1943 р. н., Костопіль) записане Л. Бородинською 19.08.2015 р. – Архів ІТ «Сувій».
10. Інтерв'ю з Ярмушко А. В. (1950 р. н., Костопіль) записане Л. Бородинською 19.08.2015. – Архів ІТ «Сувій».
11. Історія релігії в Україні: навчальний посібник / А. М. Колодний, П. Л. Яроцький, Б. О. Любовик та ін.; За ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1999. – 735 с.
12. Ковальчук М. Господь поблагословив тебе / Микола Ковальчук // Свічник. – 1997. – № 4. – С. 11-12.
13. Лист Ровенського обласного Виконавчого комітету від 14.09.1940 р. Збору євангельських християн, м. Костопіль. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.
14. Письмо ВСЕХБ брату Ковальчуку Г. С., г. Костопіль от 10.06.1959 г. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.
15. Письмо ВСЕХБ Общине ЕХБ в гор.Костополе от 22 мая 1959 г. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.
16. Письмо обштинного совета церви ЕХБ г.Костополь Председателю ВСЕХБ в гор.Москве брату Жидкову Якову Ивановичу от 13.05.1959. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.
17. Письмо Прокуратуры Ровенской области от 30 июня 1959 г. членам общины ЕХБ Никончуку, Ковальчуку и др. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.
18. Предупреждение гр-ке Мельник Х.П., проживающей в г.Костополь по ул.Н.Крупской № 9 Миського відділу житлового господарства від 8. 04. 1959 р. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.
19. Пресвітерская анкета Ковальчука Николая Григорьевича. 19 апреля 1981 г. – Архів Рівненського ООЦ ЄХБ.
20. Протокол делового членского собрания Церкви УХБ в г.Костополь Костопольского р-на, Ровенской обл. от 25 декабря 1960 г. – Архів Рівненського ООЦ ЄХБ.
21. Реферат з історії церкви ЄХБ м. Костопіль, приурочений 60-й річниці церкви. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.
22. Рішення № 75 виконкому Костопільської районної ради депутатів трудящих Рівненської області УРСР від 17 березня 1959 р. про передачу будинку № 9 по вул. Крупської виконкому Костопільської міської Ради. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.
23. Шендеровский Л. Евангельские христиане. Возрожденное евангельское движение в исторической христианской церкви: исторический очерк (XIX-XX вв.) / Людвиг Шендеровский. – Торонто: Издание Канадского Союза евангельских христиан. – 1980. – 517 с.
24. Ewangeliczny Chrześcijanin. – 1935. – № 6. – Str. 14.
25. Księga protokółowa Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Kostopolu. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.
26. Sprawozdanie // Ewangeliczny Chrześcijanin. – 1936. – № 2. – Str. 8-9.
27. Sprawozdanie komitetu Związku niesienia pomocy biednym w Polsce // Ewangeliczny Chrześcijanin. – 1936. – № 3. – Str. 10-12.
28. Szkurski K. Kostopol / K. Szkurski // Ewangeliczny Chrześcijanin. – 1936. – № 1. – Str. 21.
29. Zawiadomienie “o wciągnięciu do rejestru gmin sekciarskich”. Luck, 29 lipca 1930 г. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополі.